

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו חפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמצאת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום א' י"ה תשרי-שבת כ"ד תשרי תשפ"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמחה ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

בבא בתרא קי"ז-קכ"ג

שבוע סוכות ושמחת תורה

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

ברכת פרנקא טבא לכל בית ישראל

דף קי"ז ע"א

רבי יאשיה אומר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ.

מהם דוקא. עוד ידוע מ"ש לעיל בפרק המוכר פירות [ק' ע"א], תנא הלך בה לארכה ולרחבה קנה, דכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, והקשו הראשונים ז"ל דלא אשכחן דהלך אברהם אבינו אלא לארכה בלבד, ותירצו דקנה למאן דאמר וא"ו לחלק דאמר לו לארכה או לרחבה, וכמ"ש הרב מהר"י אלגאזי ז"ל הקדמה זו בכמה מקומות. עוד כתב הרב הנזכר דמה שאמרו הגלות נחשב מלידת יצחק, ובזמנם יצאו, היינו דוקא למאן דאמר וא"ו לחוסיף, דנמצא דלא קנה אברהם אבינו את ארץ כנען כיון דלא הלך אלא לארכה, ואז נחשבת ארץ לא להם, ושפיר חשבינן הגלות מלידת יצחק, אבל למאן דאמר וא"ו לחלק קנה אברהם אבינו את ארץ כנען, ולא הוי בארץ לא להם, ולכן אין הגלות נחשב אלא מעת ירידתם למצרים עד כאן דבריו, ע"ש.

כתב הבן יהודע, נ"ל טעם לשני סברות אלו, דמצינו דהקב"ה הבטיח לאברהם אבינו ע"ה על מתנת הארץ, אך תלה אותה בשעבוד ת' שנה, דאחר שיהיו בגלות ת' שנה יזכו בארץ, והם לא היו במצרים ת' שנה, אך יש אומרים קושי השעבוד השלים המנין, וא"כ בזמנם יצאו וכאלו עבדו ת' שנה וחלה מצות הארץ, לכן סבירא ליה ליוצאי מצרים נתחלקה, אבל רבי יונתן לית האי טעמא דקושי השעבוד השלים, אלא השלימו המנין בשעבוד המלכות, ולדידיה כשיצאו ממצרים עדיין לא זכו במתנת הארץ, אך הקב"ה הקדים ליתן להם הארץ קודם שהשלימו הזמן בשעבוד מלכות, משום דזכר להם חסד זה שהלכו ארבעים שנה בארץ לא זרועה בבטחונם בו, לכך הקדים ליתן להם את הארץ בזכות זה שהלכו בארץ לא זרועה, וכמו שאמר הכתוב [ירמיה ב'ב] כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורידך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, ולכן סבירא ליה לבאי הארץ נתחלקה, כי הם שזכו בה אחר מהלכם בארץ לא זרועה:

ובזה מובן טעם פלוגתייהו, דרבי יאשיה דסבירא ליה ליוצאי מצרים נתחלקה, אזיל בתר סברה דידיה דסבירא ליה וא"ו לחוסיף, ולא קנה אברהם אבינו את ארץ כנען, ואם כן חשיבה ארץ לא להם, ושפיר הגלות נחשב מלידת יצחק, ובזמנם יצאו ואז חלה מתנת הארץ בעת יציאתם, ולכך נחלקה כפי חשבונם, אבל רבי יונתן דסבירא ליה לבאי הארץ נתחלקה, אזיל בתר סברתו, דסבירא ליה וא"ו לחלק וקנה אברהם אבינו את ארץ כנען, ולהכי אין הגלות נחשב מלידת יצחק ולא יצאו בזמנם, ועדיין ביציאתם לא חלה מתנת הארץ ולהכי לא נתחלקה לחשבונם, אלא נתחלקה לבאי הארץ שזכו בתורת חסד, בעבור שהלכו במדבר בארץ לא זרועה, ולכך עשה עמהם חסד זה במתנת הארץ:

ועוד נ"ל דפלוגתא דרבי יאשיה ורבי יונתן הכא תלויה בפלוגתא אחרת דאיכא בינייהו בענין וא"ו לחלק או וא"ו לחוסיף, דפליגי [סנהדרין ס"ו ע"א] על פסוק [ויקרא כ"ט] אביו ואמו קלל דמיו בו, דרבי יאשיה סבירא ליה וא"ו מוסיף על ענין ראשון, ואם קלל שניהם יחדיו הוא דחייב אבל אם קלל אחד משניהם פטור, ורבי יונתן סבירא ליה וא"ו לחלק, והכי קאמר אביו או אמו, ולכן חייב גם על אחד

כולל ומכון ראש פינה:

דף קי"ז ע"ב

רבי שמעון בן אלעזר אומר לאלו ולאלו נתחלקה הארץ.

הרשב"א הביא את פירוש הרא"ם בשהיה אביו מיוצאי מצרים ולא הוא והוא היה מבאי הארץ ולא אביו, נוטל חלק מחמת אביו שהיה מיוצאי מצרים וחלק עצמו שהיה מבאי הארץ, כי לאלו ולאלו נתחלקה, אבל לא למימרא שיטול אחד מחמת עצמו שני חלקים אף על פי שהיה הוא מיוצאי מצרים ומבאי הארץ, כגון יהושע וכלב, שאין לך אחד שנטל מחמת עצמו שני חלקים. וכן כתב הרשב"ם ללשון אחד. וכתב הרשב"א שבתוספתא משמע דאיש אחד שהיה הוא מיוצאי מצרים ומן העומדים בערבות מואב נטל שני חלקים, דתניא התם וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר יהושע וכלב נטלו שלשה חלקים בתחלה שהיו מיוצאי מצרים ומן העומדים בערבות מואב ושנטלו חלקם של מרגלים. אלמא יהושע וכלב עצמן נטלו מכאן ומכאן, וכן משמע נמי מברייתא שהביאו בירושלמי.

מכאן ומכאן נוטל חלקו מכאן ומכאן.

ונחלקו כאן הראשונים אם נתחלקה הארץ ליותר מבני שישים, דדעת התוספות כאן דבמנין בני ישראל נמנו אף אלו שהיו יותר משישים, ורק הגזירה בחטא המרגלים היתה שימותו מבני עשרים עד בני שישים, אבל לענין מנין נמנו, ואף זכו בחלק בארץ, אבל דעת הריטב"א שבני שישים לא נמנו, אבל כתב דאין הזכיה בארץ תלויה במנין אלא אף שלא נמנו מכל מקום זכו בחלק בארץ. ודעת הרמ"ה ביד רמ"ה שלא נמנו רק עד גיל שישים, והוא הדין שלא קיבלו חלק בארץ, דלא זכו רק אלו שנמנו.

מרגלים יהושע וכלב נטלו חלקם.

ולפי זה היתה ליהושע וכלב נחלה בנחלת כל שבט ושבט. ובעל ההפלאה בספר פנים יפות [במדבר י"ד ל"ז] כתב מסברא דמה שהוציא הכתוב יהושע וכלב חיו מן האנשים האלה, היינו שלא ניתן להם חלקם אלא בחייהם, אבל לאחר מותם חזר הדבר לירושלמי בניהם, והיינו דכתיב והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה זורעו יורשנה, דהיינו שאותו חלק שהגיע בארץ יהודה מחמת חלקו הוא לזרעו אחריו, אבל מה שנטל בכל שבט ושבט חלק המרגלים לא היה לזרעו אחריו, וכן מצינו גבי מיתת יהושע ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים [יהושע כד, ל] דהיינו אף שניתן לו חלק המרגלים בכל שבט לא היה אלא בחייו, אבל לאחר מיתתו קברוהו בחלק אשר ניתן לו בהר אפרים דהיינו חלקו לזרעו אחריו:

מתלוננים ועדת קרח לא היה להם חלק בארץ.

ומי הם המתלוננים ומי הם עדת קרח, לרשב"ם מתלוננים היינו מאתים וחמישים איש שבעדת קרח, והקשה הריטב"א דלא מצינו שנקראו מתלוננים בשום

שכל נחלות שבעולם חיים יורשים מתים, וכאן מתים יורשים חיים.

כתב הבן יהודע, צריך להבין למה הוצרך התנא להאריך ללמדנו דבר זה, שהוא פשוט ומובן מעצמו לכל השומע דבר זה. ונראה דנתכוין התנא בדבר זה לפרשו, כי בו רמז לדבר עליון בענייני הנשמות המגולגלים, אשר ביאר לנו רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, במאמר רב ששת דהוה אמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי, דנפש המגולגלת בגוף זה, אם עשתה רוב התיקון שלה בגוף הראשון, הנה תחזור לגוף הראשון אחר גמר תיקונה בגוף השני, וכל תיקונים בתורה ומצוות יתחברו עם תיקונים שעשה גוף הראשון, ונמצא בזה מתים יורשים חיים, כי מתים הם גופים הראשונים שמתו יורשים המעשים שעשו גופים החיים עתה בעולם הזה, וכמו שאמר רב ששת שהיה בו גלגול נשמת בבא בן בוטא, לך קראי, לך תנאי, כי הרוב עשה גוף בבא בן בוטא, ואם הרוב עשה גוף השני, אז מעט שעשה גוף הראשון ירשנו ויקחנו גוף השני, וזהו חיים יורשים מתים.

ובגוף הענין דחזרת הנחלה ליוצאי מצרים, לדעת רש"י בחומש [במדבר כ"ו נ"ה] החזרה היא לאבי אביהם, דאם שני אחים, ראובן ושמעון, יצאו ממצרים, ולראובן שלשה בנים ולשמעון בן אחד, והם נכנסו לארץ, ארבעת חלקי בני ראובן ושמעון חוזרים ליעקב אבי אביהם, והוא מורישם לשני בניו ראובן ושמעון חצי חצי, ונמצא בן שמעון מקבל חצי מהכל ובני שמעון חצי מהכל, ונמצא שיש בזה נפקא מינה גדולה. אבל לרשב"ם ולריטב"א בתוספות חוזרת הנחלה לראובן ולשמעון והם חוזרים ומנחילים אותם לבניהם, אבל גזירת הכתוב היא דכאופן זה של יציאת מצרים חולקים האחים בשוה ומורישים לבניהם בשוה, והוי כנ"ל. ולר"ת החזרה היא לכל אבות ישראל שיצאו ממצרים שיורשים בשוה ומורישים בשוה.

והנה צריך להבין מה הנפקא מינה בין שתי דעות אלו, רבי יאשיה ורבי יונתן, דהרי אף לרבי יונתן חוזרת הנחלה ליוצאי מצרים כנ"ל. וכתב הרמב"ן דתהיה נפקא מינה דביציאת מצרים היו מרובים ונתמעטו בביאת הארץ, דלרבי יאשיה יטלו הבאים חלקים מרובים ולרבי יונתן לא ירויחו כלום. והמאירי כתב דתהיה נפקא מינה כשנתרבו באי הארץ, דלרבי יונתן יקבלו חלקים מרובים, ולרבי יאשיה כמנין יוצאי מצרים ונמצא שיורשיהם יקבלו חלקים מועטים. ולרבינו תם תהיה נפקא מינה כשנכנסו לארץ פחות מבני עשרים או נשים, דלרבי יונתן לא יזכו כלל, ולרבי יאשיה יזכו מכאן אביהם שהיה מיוצאי מצרים, וכן להיפך, כשיוצאי מצרים היו קטנים פחות מבני עשרים, ובאי הארץ היו גדולים, דאז לרבי יונתן יירשו באי הארץ, ולרבי יאשיה לא יירשו כלל.

מקום. ולהר"י מגא"ש עדת קרח הם מאתים וחמישים איש, והמתלוננים הם אלו שהתלוננו למחרת אתם המיתם את עם ה'. ולדעת הרא"ה [הביאו הריטב"א] היינו המתלוננים שהתלוננו במרגלים, ושנו בחטאם והצטרפו לעדת קרח. **ירושה היא לכם מאבותיכם.**

כתב התורת חיים, מדלא כתיב ונתתי אותה לכם אני ה', מורשה למה לי, אלא לומר דירושה היא לכם מאבותיכם, ולא שמעינן דארץ ישראל מוחזקת היא והבכור נוטל בה פי שנים כדאמרינן לקמן. וטעמא דמילתא נראה משום דאברהם קנה ארץ ישראל והחזיק בה בהילוכא, דכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, שהרי רבי אליעזר יליף מהאי קרא בפרק המוכר פירות דהילוכא קניא כמו חזקה, ואפילו לרבנן דהתם דסבירא להו דבעלמא לא קני הילוך, מודו דלהכי אמר ליה הקב"ה לאברהם קום התהלך בארץ כדי שיחזיק בה בהילוכא, כדאמר התם ורבנן משום חביבותא דאברהם הוא דקאמר ליה הכי כדי שתהא נוה ליכבש לבניו. ולפירוש רשב"ם שם דהוה להו כיוורשים לאו כגזלנין ולא יהיה רשות לשטן לקטרג. ועוד נראה דלהכי קאמר ירושה היא לכם מאבותיכם, לפי שארץ ישראל בחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו, כדפירש רש"י ז"ל גבי והכנעני אז בארץ, דלהכי כתיב התם לזרעך אתן את הארץ הזאת, עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם:

דף קי"ח ע"א

עצה טובה קמשמע לן דאבעי ליה לאינש לאזדהורי מעינא בישא.

קשה לפי פירוש רשב"ם הוה ליה למימר זה על דברי יהושע ולא על פסוק זה. וכתב הבן יהוידע דנ"ל דדייק עיצה טובה זו מפסוק זה, שאמרו אותו שלא לצורך לעניינם, דכבר אמרו ואני עם רב, ועל זה היתה מטרת שאלתם, ואם שם האריכו בדברים שאין בהם צורך, למה שנאן הכתוב, לזה אמר עצה טובה קמשמע לן, דאיבעי לאיניש לאזדהורי מעינא בישא, אם ידבר על איזה רבוי של בנים או של עושר, דבעת הזכירו הרבוי יאמר לשון בקשה כן ירבה וכן יפרוץ, או ה' ישמרם, וכיוצא, כי לכן בני יוסף אף על פי שאין להם מורא מן עין הרע, הקפידו לזכור דברי ברכה על עצמן בעת שהוכרחו לומר, ואני עם רב, דהוסיפו לומר אשר עד כה ברכני ה':

אמר להו לכו והחביאו עצמכם בייערים כדי שלא תשלוט בכם עין הרע.

הקשה הבן יהוידע, דהם טענו שהם עם רב וצריכין מקום גדול והוא השיב להם תיקון להצלתם מן עין הרע, והרי זה דומה לטענו חיטים והודה לו בשעורים.

וכתב ליישב דהכונה לומר אתם צריכין להחבא עצמכם בייערים שלא תשלוט עין הרע ברבוי שלכם, ואם אני נותן לכם מקום גדול כפי הרבוי שלכם בזה יטילו בכם עין הרע, אף על פי שאין רואים בעיניהם הרבוי שלכם, כי מן גדול המקום יבינו שאתם רבים במספר, על כן תצמצמו עצמכם במקום שהוא צר לכם, כדי שלא ירגישו אחרים ברבוי שלכם מחמת המקום.

דף קי"ח ע"ב

וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין העין שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהם:

וכתב התורת חיים דלכאורה משמע לפי שהמים מכסין אותן ואין נראין קאמר שאין העין שולטת בהן. וכתב דאין נראה, חדא דהרבה פעמים הדגים נראין כשהן שטין בתוך המים כיון שהן צלולין, ועוד דמשמע דהוי דומיא דאין העין שולטת בהן דזרעו של יוסף, דהתם אע"ג שהן נראין אין העין שולטת בהן. וכתב לפרש שענין עין הרע הוא ניצוץ ושפע רע ומזיק היוצא מן העין ומגיע בדבר הנראה אליו ונדבק בו, כענין אשה נידה כשתראה במראה מצוחצחת נראה על המראה ההוא נקודות דקות אדומות, והוא נמי על ידי רוח מסאבא בישא דשריא עליה כשמבטת בכח יוצא ממנה שפע רוח מסאבא ונדבק במראה ההוא, וכן הזכירו בשרף מעופף שהוא שורף בראייתו מהאי טעמא. ומכל כמה שיש הפסק בין העין לבין הדבר הנראה לו אין השפע הרע יכול להגיע אליו ולהדבק לו, ולכך לא שלטא עינא בישא בדגים שבים אע"ג שהן נראין תוך המים, כיון שהמים צף על גביהן ומכסין אותן ומפסיקין בין העין לביניהם אין שפע המזיק יכול להגיע אליהן ולהדבק בהן. וכתב דזה טעם מה שאסר הכתוב למנות את ישראל, לפי שהמנין שולט בו עין רע וצוה לקבל מחצית השקל מכל אחד ולמנות את השקלים, אע"ג דמנין השקלים נמי כשהן מרובין עושין עין, אלא לפי שאין השפע היוצא מן העין מגיע לאותן האנשים עצמן ונדבק בהן אין העין מזיק להן.

דתניא נתן נתן תתן להם זו נחלת אביהן.

כתב בספר תורת חיים דנראה דלהכי כתיב להם לשון זכר לאשמעינן שיטלו חלק גדול בארץ בשביל צלפחד אביהם כאלו היו זכרים, ולא יאמר כיון דנקבות הן יטלו בציר משאר חלקים. ובתר הכי נמי כתיב בתוך אחי אביהם לשון זכר, לאשמעינן נמי שיטלו בנחלת חפר חלק גדול כשאר אחים כאילו היו זכרים, אבל גבי חלק בכורה לא איצטריך תו למכתב והעברת את נחלת אביהם [בלשון זכר אלא כתב אביהן לשון נקיבה], כיון דכבר אשמעינן שיטלו בנחלת חפר כזכרים גבי חלק פשיטות, דמה לי חלק פשיטות ומה לי חלק בכורה.

מוכרח לומר דסבירא ליה לרבי עקיבא מקושש זכאי, ונתגלגלה זכות על ידו.

ובזה יתורץ דקדוק אחד, איך אומר על משה רבנו ע"ה שלא ידע באיזה מיתה ימית את המקושש, דמאחר דגילה הקב"ה המחלל שבת חייב מיתה, ודאי גילה לו באיזה מיתה ימות המחלל את השבת, ובה נייח דודאי גילה לו מחלל שבת בסקילה, אך חשב כיון דמקושש כונתו לשם שמים, ימיתו במיתה דקילא מסקילה, כי חנק קיל מסקילה, ועוד דראוי לשנות מיתתו, כדי שיהיה ניכר לעיני כל ישראל דמקושש אע"ג דחלל שבת אינו דומה לשאר מחללי שבת, מפני דכונתו היתה לשם שמים, דמשנה מיתתו זה סימן לדבר זה, ולכך מחמת סברה זו הוצרך לשאול על דינו מפי הגבורה, והשיב לו דאין לשנות הדין אלא ידין אותו כשאר מחללי שבת:

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל כתב דעשה כן כדי שידעו באיזו מיתה מת מחלל שבת. והמהרש"א כתב על זה דיש ששאלו היאך חטא באיסור שבת כדי לידע באיזה מיתה דנין המחלל שבת. וכתב די"ל כיון שלא היה צריך למלאכה זו אלא לידע באיזו מיתה כו' ה"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה, כמו חופר גומא וא"צ אלא לעפרה שהוא פטור לר"ש, ומיהו הוא ודאי דהיה חייב מיתה בדיני אדם, שלא ידעו העדים שהתרו בו שהוא עשה על דעת זו ואינן אלא דברים שבלב, ודנין היו אותו למיתה ע"פ העדות. וכן י"ל לפי המדרש שכתבו התוספות דצלפחד היינו מקושש והיה בתחלת מ' שנה ולשם שמים נתכוין שהיו אומרים כיון שנגזר עליהם שלא ליכנס לארץ ממעשה המרגלים שוב אין חייבים במצות עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים, דה"ל נמי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

ובספר קובץ שיעורים [אות ש"ס] הביא דברי המהרש"א, וכתב דלולי דבריו היה אפשר לומר לפי המבואר באו"ח סימן ש"ו דמותר לחלל שבת כדי להציל מהמרת דת באונס, דחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, והכא היו מוטעין ושוגגין, ואפשר דדינן כאנוסין.

אמרו לו אם כבן אנחנו חשובין נירש כבן, ואם לאו תתייבם אמנו.

הקשה הבן יהודיע דלמה מיהרו לומר ואם לאו שהוא נגד זכותם אשר יבקשו, יאמרו תחילה תן לנו ירושה כבן, ואם יאמר לאו אז יאמרו לו אם כן תתייבם אמנו. וכתב ליישב דהם חכמניות היו, ויודעים דאם הרב יושב ודורש בענין אחד אין רשות לתלמיד לשאול אותו בענין אחר, דהוי שואל שלא כענין ואין משיבים לו, ולכן הם ראו שהיה דורש בפרשת בכמין, איך יאמרו תן לנו ירושה, לכך הכניסו בתביעתם דברים של תביעה של יבום מתחלת דבריהם, כדי שיהיו נחשבים שואלין כענין:

וכתב התורת חיים לדקדק לשון הכתוב שאמר יעקב לרחל ולאח ויצל אלהים את מקנה אביכם, שהוא מהאי טעמא, לפי שהיו ראויים לירש נכסי לבן כזכרים, שלא היו לו ללבן בנים רק בזכות יעקב, כדפירש רש"י ז"ל, לכך אמר ויצל אלהים את מקנה אביכם, כלומר כיון שהייתם כזכרים ראויים לירש, לכך הציל ה' מקנהו ויתן לי דחזרו הנכסים לבעליהן. ולהכי כתיב ותען רחל ולאח ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו, ולא כתיב היש לנו חלק ונחלה, העוד לנו משמע דמעיקרא הוה להן חלק ונחלה, אלא שעתה נעקרה נחלתן לבניו:

דף קי"ט ע"א

אמר רבי חידקא שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא, וכך היה רבי שמעון השקמוני אומר.

דקדק הבן יהודיע למה בתחלה הזכירו בשם שמעון בלבד ואח"כ קראו רבי, ועוד קשה, אריכות לשון זה למה, והוה ליה למימר אמר רבי חידקא אמר רבי שמעון השקמוני מתלמידי רבי עקיבא, ועוד למה הוצרך להודיע שהיה מתלמידי רבי עקיבא. וכתב לבאר, כי הוא היה חבר של רבי חידקא קודם שנסמך ונקרא רבי, ולכך אמר שמעון השקמוני היה לי חבר, ולא קראו רבי, אך בעת דרבי חידקא אמר דבר זה במדרש משמו כבר נסמך ונקרא רבי.

ומה שהוצרך להודיע שהיה מתלמידי רבי עקיבא, וגם האריך בלשונו לומר, וכך היה רבי שמעון השקמוני אומר, נ"ל דאיתא בגמרא דשבת [צ"ו ע"ב], מקושש זה צלפחד דברי רבי עקיבא, אמר לו רבי יהודה בן בתירא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדבריך התורה כסתו, ואתה מגלהו, ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק, ע"ש, וקשה דבאמת למה גלהו רבי עקיבא אחר שהתורה כסתו, ואמאי לא חש להכי כדאמר ליה רבי יהודה בן בתירא. ונ"ל דכתבו התוספות כאן [ק"ט ע"ב], דאיתא במדרש לשם שמים נתכוון, שהיו איזה אנשים מישראל אומרים כיון דנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ ממעשה המרגלים שוב אין חייבין במצוות, לכך עמד וחלל את השבת, כדי שיהרג ויחזו אחרים ויראו ע"ש, ולכן רבי עקיבא לא חש לגלותו, דאדרבה שבח הוא זה אליו שנתכוון לשם שמים, שמסר עצמו למיתה בשביל קיום המצות שיקיימו ישראל, ולא יטעם היצר הרע לפרוק עול מצות מעליהם. ולפי זה מוכרח לומר מה שאמר רבי שמעון השקמוני דבר זה על צלפחד, שמגלגלים חובה על ידי חייב, מדעתו אמר זה ולא שמעה מן רבו רבי עקיבא, אע"ג דאמרין בעלמא כל תלמיד האומר דבר תורה בסתם מסתמא שמעה מן רבו, וכמו שכתבו בספרי הכללים, הנה כאן אי אפשר לומר כן, דהא מוכרח לומר דרבי עקיבא לא סבירא ליה דמקושש הוא חייב ונתגלגלה חובה על ידו, דאם כן איך גלהו, ולכן

יבואו להרהר על עמרם שלקח את דודתו שעתידה תורה לאסור אותה, לכך עשה לה נס גדול זה להוכיח כי מה יצא הדבר, שהוא יתברך היה לו רצון בזה שיקח את דודתו, דאם היה הדבר הזה מגונה לפני הקב"ה לא הוה עביד להו נס גדול כזה.

ובזה יובן הטעם שהיו אהרן ומרים מרקדין ושמחין, כי הם נולדו בזמן שהיתה זקנה שלא נעשה לה נס זה עדיין והיו חוששין מן הלעז שיאמרו נולדו מאשה שעתידה התורה לאוסרה, ולכן אחר שנעשה לה נס זה דאז גם עליהם לא יהיה לעז שמחו ורקדו בדבר זה. ועוד נ"ל הטעם שעשה לה נס זה, שלא יאמרו ישראל עדיין דברי עמרם נכונים הם בגירוש הנשים, דגירשום כדי לא לילד לבהלה, והא דהחזיר מפני שהיתה זקנה וברור אצלו שלא תתעבר:

זו יוכבד שהורתה בדרך ונולדה בין החומות.

כתב התורת חיים דהיינו מיד כשבאו למצרים על שער העיר נולדה, ולהכי מנה אותה הכתוב בכלל שבעים נפש הבאים מצרימה, דכיון שנולדה מיד חשובה כאילו באה עמהם. אבל אם לא נולדה מיד לא היתה נמנית בכלל שבעים נפש אע"ג דהורתה בדרך היתה. וכן משמע ממה שכתב רש"י ז"ל בפרשת במדבר פקוד את בני לוי מבן חדש ומעלה אמר רבי יהודה בן שלום למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן, שנאמר אשר ילדה אותו ללוי במצרים, עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותה ונמנית בע' נפשות, וכן איתא במדרש רבה פרשת ויגש רבי לוי בשם רבי שמואל בר נחמן אמר יוכבד עיבורה בארץ כנען ולידתה בארץ מצרים על פיילי דמצרים נולדה, פירוש, על שער של מצרים.

דף קכ"א ע"א

יום שכלו בו מתי מדבר.

לישנא דיום שכלו בו מתי מדבר משמע דבאותו יום כלתה המיתה, שפסקו למות באותו יום, וכתבו התוספות בסוף תענית דדור המדבר היו מתים בכל יום, אך רוב המתים היו לעולם בט' באב, וט"ו לאב פסקה הגזירה ולא מתו כלל לכך עשו יום טוב:

דף קכ"א ע"ב

תקבריה אמיה.

כתב הבן יהודיע לבאר לשון זה דתקבריה אימיה, דבשבח האשה כתיב [משלי ל"א ט"ז], ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה, וזה שלא ראה והביט בשבח הכתוב באמו, לעשות כזאת בעסק הנפשיי שהוא לימוד התורה ללמוד בלילה, דוגמת אמו שהיא עושה מלאכתה

ובאופן אחר נ"ל, דיודע דמשה רבנו ע"ה שם שופטים על ישראל לדון דיני ממונות שלהם דוקא, אבל דיני איסור והיתר הוא היה דן אותם, ולכן בנות צלפחד שהיתה שאלתם בענין נחלה שהיא דיני ממונות, ורצו לשאול זה ממשה רבנו ע"ה, חשו אם ישאלו דבר זה יאמרו להם תלכו אצל שופטים ודיינים ששם אותם משה רבנו ע"ה, לכך התחכמו לערב עם שאלתם שאלה באיסור והיתר, שהוא דין יבמין, דאין ראוי לשאול דין זה אלא למשה רבנו ע"ה בלבד, ולכן אמר אמרו לו דייקא:

דף קי"ט ע"ב

מתוך שצדקניות הן נעשה להן נס כיוכבד.

פירש רשב"ם שהיו בטוחות בצדקתן שיעשה להם נס כיוכבד, והקשה התורת חיים דלא משמע כן מדלא קאמר מתוך שצדקניות הן בטוחות היו שיעשו להן נס וכו'. וכתב דנראה דלא פריך שלא היה להן להתעכב עד ארבעים שנה, דכיון דכוונתן היתה שלא ינשאו אלא להגון להן שפיר עשו דאשה לא מיפקדא אפריה ורביה, אלא הכי פריך, והאמר רב חסדא וכו', וכיון דלאו בת בנים הוו לא היה להן להנשא לאנשים, ובני דודיהן נמי אמאי נשאו אותן כיון דלאו בנות בנים הוו. ומשני דקודם שנשאו נעשה להן נס שנולדו בהן סימני נערות וכו' כיוכבד, והיו הכל יודעין שהן ראויות לילד וכן משמע דיוכבד נולדו בה סימני נערות קודם שחזר עמרם ונשאה מדכתוב ויקח את בת לוי משמע דבשעת ליקוחין כבר היתה בת שחזרה לנערותיה, דיוכבד נולדו בה סימני נערות קודם שחזר עמרם ונשאה מדכתוב ויקח את בת לוי משמע דבשעת ליקוחין כבר היתה בת שחזרה לנערותיה:

אבל קצת קשה אמאי קאמר דנעשה להן נס כיוכבד ולא קאמר נעשה להן נס כשרה דכתיב בה בהדיא ואם שרה הבת תשעים תלד וחזרה נמי לנערותיה, ולפירוש רשב"ם ניהא דמאברהם ושרה אין ראייה, דאע"ג דנעשה להם נס לא אשכחן דסמכו עצמן על הנס, אבל עמרם שגירש את יוכבד וסמכו עצמן על הנס וחזר ונשאה מייתי מנייהו שפיר ראייה לבנות צלפחד ובני דודיהן שסמכו עצמן שיעשה להן נס כדרך שסמכו עמרם ויוכבד. ויש לומר עוד דמשמע ליה דכיון דראה עמרם את יוכבד שנולדו בה סימני נערות וראויה ללדת, לכך חזר ונשאה, א"כ הוה דומיא דבנות צלפחד, שעל ידי שנולדו בהן סימני נערות נישאו לאנשים, ולהכי מייתי ראייה מיוכבד ולא משרה.

דף ק"כ ע"א

שנולדו בה סימני נערות.

כתב הבן יהודיע דנ"ל הטעם שעשה להם נס זה שחזרה לנערותיה ולא ילדה בעודה זקנה, דהא כבר ילדה את אהרן ומרים בהיותה זקנה בת קכ"ו ובת קכ"ד, היינו שלא

ובכה"ג ליכא לא תעשה, אלא שעדיין אינו מספיק, דמכל מקום היא גופה תיקשי, דנשתנה דין התורה דעכשיו אין להן חלק ולעתיד לבא יהיה להן חלק, וצ"ע. והקב"ה מחלק להן בעצמו.

כתב בספר תורת חיים דנפקא מיניה כשם שהוא יתברך חי וקיים לעולם כך תהיה אותה החלוקה קיימת לעולם, אבל חלוקה ראשונה כיון שהיתה על ידי בני אדם כשם שבני אדם בטלים ומתים כך חלוקתם נתבטלה והוגלו ישראל מן הארץ. והביא שם דהאי גוונא איתא במדרש רבה ישקני מנשיקות פיהו, בשעה ששמעו ישראל אנכי ה' אלקיך נתקע תלמוד תורה בלבם והיו למדין ולא היו משתכחין, באו אצל משה ואמרו דבר אתה עמנו ונשמעה חזרו להיות למדין ושכחים, אמרו מה משה בשר ודם עובר אף תלמודו עובר, מיד חזרו ובאו אל משה ואמרו הלואי יגלה עלינו פעם שנייה הלואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה. אמר להם לעתיד לבא הוא שנאמר ונתתי תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה:

דף קכ"ג ע"א

חרבי זו תפלה, קשתי זו בקשה.

במפרשים האריכו בביאור החילוק בין תפילה לבקשה שזו מכונה בשם חרב וזה בשם קשת, והבן יהוידע כתב דתפלה קאי על דברים שמתפלל האדם לצורך גבוה, שהוא תיקון העולמות, וכל תפלה שהוא צורך תיקון העולמות צריך שיהיה בה סדרים כנגד אצילות בריאה יצירה עשיה, כאשר עשו אנשי כנסת הגדולה בתפילת שחרית שתקנו קרבנות וזמירות ויצר ועמידה כנגד ד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה, שהם כנגד ד' אותיות שם הוי"ה ברוך הוא הרמוז בחרב, כמ"ש בזוהר הקדוש, אך בקשה היא שאלת צרכיו של אדם שהם צורך עולם הזה, דימה אותה לקשת שהוא חצי עיגול, כן עולם הזה נבראת באות ה' שהיא חצי אות יו"ד שנבראת בה עולם הבא, כמו שאמרו רז"ל, על פסוק [ישעיה כ"ו ד'] ביה ה' צור עולמים.

ובאופן אחר כתב על פי מה שכתב מורנו הרב יצחק אברבנאל ז"ל על לשון שאלה ולשון בקשה, כי גדר השאלה הוא חפץ השואל מה שמפרש בשפתיו, ואף אם לא יהיה החפץ ההוא תכלית מבוקשו, רק הוא שעל ידו ישיג מבוקשו, אבל הבקשה היא תכלית המכוון המושג מן השאלה, דהיינו יש שואל אלף זהובים כדי לקנות חצר אחד בהם, הנה האלף זהובים הם השאלה שלו, אבל אין זה תכלית מבוקשו, כי הוא אינו רוצה את האלף זהובים בעצם, אלא רק החצר, אבל הבקשה היא התכלית המכוון שהוא החצר, ואם אחר ששאל האלף זהובים נתנו לו החצר, הנה בזה הושלמה בקשתו, כי זה הוא תכלית כונתו בשאלתו את האלף זהובים, עד כאן

בלילה, לכך תקבריה אמיה. ועוד נראה שהאדם בהיותו בבטן בא מלאך ומלמדו תורה ביום ובלילה, דאין הפרש שם בין יום לבין לילה, על כן זה שרצה לפרוש מן התורה בלילה תקבריה אמיה שהיה לומד תורה בבטנה בלילה, ולימוד זה של הבטן, הוא קאי על כח הנפש הרוחני שהוא שורה וחונה על העובר בהיותו בבטן אמו. או זה שלא למד תורה בלילה תקבריה אמיה קודם זמנו, כדי שיחזור בגלגול להשלים שנותיו, ואז בעל כרחו תלמוד נפשו תורה בהריון בהיותו בבטן אמו גם בלילה:

אמר רב מנשה וקרו ליה יום תבר מגל.

ולמה הביא את דברי רב מנשה, כתב התורת חיים דנראה דמייתי ראייה מהא דרב מנשה דעושין יום טוב בט"ו באב לפי שפוסקין בו מלכרות עצי מערכה, דמדקרו ליה יום תבר מגל צריך לומר דקרו ליה הכי לזכר וטעם היום טוב שעושין בו ביום, דאי לאו הכי מאי נפקא מינה ומאי רבותא דקרו ליה הכי, ועוד דרב מנשה לאחר החורבן הוה ולא היו כורתין אז עצים למערכה, ואמאי הוה קרי ליה בזמנו יום תבר מגל, אי לאו משום דהוא טעם וזכר ליום טוב שעושין בו, והיינו לפי שפסקו באותו זמן מלכרות עצי המערכה.

איבעיא להו ארץ ישראל לשבטים איפלוג.

וכתב התורת חיים דיש לפרש דקמיבעיא ליה אי לא הטיל אלעזר ויהושע אלא י"ב גורלות שחלקו כל ארץ ישראל לי"ב חלקים, ולא היו שוין, אלא כל חלק לפי ערך השבט השייך לו, ועל פי הגורל ואורים ותומים עלה חלק גדול לגדול והקטן לקטן, ואחר כך חלקו כל שבט ושבט לעצמן לפי אנשיו, או דלמא לקרקף גברי איפלוג, שכל אחד ואחד מישראל נטל חלקו על פי הגורל שהטילו אלעזר ויהושע.

בספר קובץ שיעורים [אות ס"ט] הקשה בהא דאיבעיא להו א"י לשבטים איתפלג או לקרקפתא דגברי, דאמאי לא פשטוה מהא דכתיב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, ואי נימא לקרקפתי דגברי, מאי נ"מ מזה, וראיה זאת הביא הרמב"ן בפירוש חומש פרשת ויחי, אבל תימה למה לא הביאו בגמרא לפשוט מזה הבעיא.

דף קכ"ב ע"א

עתידה ארץ ישראל שתחלק לשלשה עשר שבטים.

והקשה הקובץ שיעורים [אות ש"ע] על שיטת הרשב"ם דלעתיד לבא ישול שבט לוי חלק בארץ, דהא איכא לא תעשה ונחלה לא יהיה לו, ואטו לעתיד יבטל הלאו הזה. וכתב ליישב די"ל דדוקא בזמן הזה דאין לשבט לוי חלק, וא"כ לוי שנוטל הוא נוטל גזל, ובזה איכא לא תעשה, אבל לעתיד לבא שיטלו חלק בארץ, א"כ הן זוכין בה מן הדין,

דף קב"ג ע"א

קטן מה מעשיו איש תם יושב אהלים והיתה בוכה.

הקשה הבן יהודע למה היתה בוכה אחר שידעה מעשיו של קטן, והלא היא היתה יודעת שהיא חלקו של גדול, וכיון דאמרו לה מעשיו רעים היה לה לבכות, ומה לה לשאול על הקטן מעיקרא, ואדרבא אחר שאמרו לו שהקטן טוב וצדיק היה לה לשמוח על אחותה שלא נפלה בחלק מי שאינו טוב, דודאי היא אין לה קנאה חס ושלוש ושמחה בטובת אחותה אף על פי שידעת שגורלה קשה ומר. ונ"ל על דרך מה שאמר הכתוב [משלי י"ד א'] חכמת נשים בנתה ביתה ואולת בידיה תהרסנה, שיש אדם רע נושא אשה צדקת ומחזרתו בתשובה ויהיה טוב, ויש להיפך, וכאשר כתב בספר חסידים מעשה על כך ועל כך, ולכן כשאמרו לה על הגדול שהוא רע, אף על פי שידעה שהוא שלה לא בכתה, כי בטחה בעצמה כיון שהיא צדקת תחזירנו למוטב ותעשהו טוב, אך בקשה לשאול על אחיו הקטן מה מעשיו, לידע אם הוא חכם וצדיק הרבה או אין לה תקוה זו שהיא תחזירנו לגדול למוטב, כי מאחר שאחיו צדיק גמור וחכם גדול, וגדל עמו בבית, ועם כל זה לא היה יכול לעשותו טוב, איך יתכן אני אוכל להפוך לבבו מרע לטוב אחר שנשתרש ברע, אבל אם לא יגידו לה שהקטן הוא טוב מאד, תהיה תקותה חזקה, שאף על פי שהגדול רע תעשהו טוב אחר שתנשא לו, ולכן אחר שאמרו לה על הקטן שהוא תם בצדקות, ויושב אהלים, שהוא חכם גדול, אז בכתה כי אבדה תקותה, באומרה זה הגדול הוא רע ומר וקשה מאד, ודאי לא אוכל להפך לבבו מרע לטוב, כי אחיו החכם והצדיק אשר גדל עמו מקודם שנשתרש ברע לא יכול לתקנו, ואיך אני אוכל לתקנו אחר שנשתרש ונתגדל ברע, ועל כן בכתה:

ומה שלא היתה יושבת ושואלת ולא רחל, כי היתה עוסקת במרעה הצאן אשר לאביה, כי רועה היא וכמפורש בכתוב.

דבריו, לכן י"ל תפלה נקראת השאלה מה ששאל האלף זהובים, והבקשה היא התכלית של כונתו בתפלה היא:

והנה ידוע שהצדיק כל שאלותיו בתפלתו, התכלית שלהם שהוא הכונה שלו, הכל הוא בעבור עבודת הבורא יתברך, שהאדם מתפלל על צרכי עולם הזה כדי לקנות בזה צרכי עולם הבא ולעשותם, וידוע כי חרב הורג מקרוב, וקשת הורג מרחוק, והאדם יש לו שני מיני אויבים, האחד הם בני אדם התחתונים בארץ שהם קרובים אצלו, והשני הקליפות שהם רחוקים ממנו, ומגוף דברי התפלה נעשה כוחות רוחניים שדומין לחרב שהורג מקרוב, כן באלו הכוחות הורג וממית את אויבים שהם בני אדם התחתונים שהם קרובים אצלו, ומן הכונה של התפלה שהיא התכלית הנקראת בשם בקשה, נעשה כוחות רוחניים שדומין לקשת שהורג מרחוק, כן הם יהרגו האויבים שהם הקליפות שהם רחוקים ממנו, לכך אמר אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי זו תפלה, שהרגתי בכוחות הנבראים ממנה את אויבים התחתונים, ובקשתי זו בקשה שהיא כונה של התכלית שבראתי ממנה כוחות רוחניים, להרוג בהם אויבים העליונים שהם רחוקים:

ובמשך חכמה [בראשית מ"ח כ"ב] כתב לבאר דתפילה היא סדר תפלה הקבוע, ובקשה היא אשר אמרו אם רצה אדם לחדש בתפלתו מעין כל ברכה שואל אדם צרכיו. והנפק"מ כי סדר תפלה שזו עבודה קבועה אין הכוונה מעכב ואם כוון לבבו באבות סג' לא כן בחידוש שמבקש אדם צרכיו ומחדש בעי כוונה יתירה. והנה חרב הוא בעצמו מזיק, שברזל שיש לו חדוד ממית בכל שהוא ואין צריך אומד, אבל הקשת בעצמו אינו מזיק, רק כח היורה, ותלוי לפי כח ורחוק היורה בקשת, לזה קרא לתפלה בשם חרבי שהיא אף בלא כונה מרובה, ובקשה בשם קשתי שהיא כמו קשת שהיא עד שמשים נפשו בכפו.

ורבינו רבי צדוק הכהן מלובלין כתב [צדקת הצדיק אות רכ"ג] דתפילה היינו סידור שבחיו של הקב"ה ובקשה הוא בקשת צרכיו.